

Οικονομικές ανισορροπίες και πολιτική σταθεροποίησης

Οι εμπειρίες των ευρωπαϊκών χωρών

Εισήγηση Κώστα Σημίτη

Όταν το τέλος του 1973 οι επιπτώσεις της πρώτης πετρελαϊκής κρίσης ήσαν ήδη φανερές δεν είχε ακόμη διαμορφωθεί στις ευρωπαϊκές χώρες μία κυρίαρχη αντίληψη για τα χαρακτηριστικά της κρίσης και τον τρόπο αντιμετώπισής της. Οι κυβερνήσεις πειραματίστηκαν με τα γνωστά μέσα μακροοικονομικής πολιτικής για να ελέγξουν τις συνέπειες της δραματικής αύξησης των τιμών πετρελαίου. Οι συνέπειες αυτές ήσαν επιταχυνόμενος πληθωρισμός, η πτώση της εσωτερικής ζήτησης λόγω της μεταφοράς ενός σημαντικού ποσού κεφαλαίων προς τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες, ο κίνδυνος μαζικής ανεργίας και η στασιμότητα στην αύξηση του εγχώριου προϊόντος. Πέντε χρόνια μετά, το φθινόπωρο του 1978, όταν η επανάσταση στον Ιράν προκάλεσε και πάλι νέα σημαντική αύξηση των τιμών του πετρελαίου, οι απόψεις για τον τρόπο που αντιμετωπίζεται μία τέτοια κρίση είχαν λίγο ως πολύ ξεκαθαρίσει. Τα συμπεράσματα των συζητήσεων συνόψισε ο F. SCHARPF συγκρίνοντας την πολιτική σταθεροποίησης των σοσιαλιστικών κομμάτων στην Αυστρία, στη Σουηδία, στη Μεγάλη Βρετανία και στην Ομοσπονδιακή Γερμανία για όσο χρονικό διάστημα ήταν στην κυβέρνηση (F. SCHARPF, SOZIALDEMOKRATISCHE, KRISENPOLITIK, IN EUROPA, 1987). Θα παρουσιάσω και θα σχολιάσω μερικές από τις θέσεις του.

Η πρώτη πετρελαϊκή κρίση έθεσε στις ευρωπαϊκές χώρες ένα πρωτόγνωρο δίλημμα. Σύμφωνα με την καθιερωμένη τότε άποψη με τα μέσα οικονομικής πολιτικής μπορούσε να καταπολεμηθεί

η ανεργία με επεκτατική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική ή ο πληθωρισμός με περιοριστική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική αλλά όχι και τα δύο φαινόμενα ταυτόχρονα. Η ταυτόχρονη καταπολέμηση και των δύο φαινομένων δεν εθωρείτο δυνατή διότι αν το κράτος επεδίωκε να κρατήσει την απασχόληση σε υψηλά επίπεδα με επεκτατική πολιτική θα επετάχυνε τον πληθωρισμό και θα δημιουργούσε μονιμότερες πληθωριστικές προσδοκίες. Αν πάλι αποφάσιζε να δώσει προτεραιότητα στην καταπολέμηση του πληθωρισμού θα έπρεπε να περιορίσει ακόμη περισσότερο την ήδη περιορισμένη ζήτηση ώστε να εξαναγκάσει τις επιχειρήσεις να συγκρατήσουν τις τιμές. Η περιοριστική αυτή πολιτική θα οδηγούσε σε μείωση της παραγωγής και των επενδύσεων άρα και της απασχόλησης. Η ανεργία θα εξελισσόταν ίσως έτσι σε μόνιμο φαινόμενο, το οποίο δεν θα μπορούσε να ξεπερασθεί αργότερα με γρήγορη επέκταση της ζήτησης.

Το δίλημμα αυτό αντιμετωπίστηκε από τις διάφορες χώρες ανάλογα με τις πολιτικές προτεραιότητες των κυβερνήσεών τους, τους θεσμούς που διέθεταν, τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Σημαντικοί παράγοντες που επηρέασαν την διαμόρφωση της πολιτικής υπήρξαν μεταξύ άλλων τα ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών, ο τρόπος οργάνωσης των συνδικάτων και η διαδικασία των συλλογικών διαπραγματεύσεων, η αυτονομία της κεντρικής τράπεζας και η ύπαρξη μίας οργανωμένης αγοράς εργασίας. Μεταξύ των τεσσάρων χωρών που προαναφέρθηκαν η Αυστρία επέτυχε ως προς τους στόχους της αύξησης του εθνικού προϊόντος, της μείωσης του πληθωρισμού και του περιορισμού της ανεργίας τα καλύτερα αποτελέσματα. Η Μεγάλη Βρετανία αντίθετα υπήρξε η λιγότερο επιτυχής.

Η Σουηδία διατήρησε υψηλό ποσοστό απασχόλησης με υψηλό όμως ρυθμό πληθωρισμού. Η Ομοσπονδιακή Γερμανία μείωσε περισσότερο από τις άλλες χώρες το ρυθμό του πληθωρισμού αύξησε όμως την ανεργία.

Το συμπέρασμα από τις εμπειρίες των τεσσάρων αυτών χωρών κατά τον SCHARPF συνοφίζεται στο εξής : Η συγκράτηση της ανεργίας με ταυτόχρονο έλεγχο του πληθωρισμού μπορεί να επιτευχθεί εφ'όσον συνδυασθεί μία επεκτατική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική με εισοδηματική πολιτική που δεν τροφοδοτεί τον πληθωρισμό. Η απάντηση στο δίλημμα πως καταπολεμείται ταυτόχρονα ανεργία και πληθωρισμός μπορεί να δοθεί με εισοδηματική πολιτική η οποία συγκρατεί την αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος κάτω από το επίπεδο του πληθωρισμού και ταυτόχρονη επέκταση της ζήτησης με τη βοήθεια της δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής. Τα συνδικάτα πρέπει λοιπόν να αποδεχτούν πολιτική μισθών που δεν οδηγεί σε σπειροειδή αύξηση μισθών και τιμών ώστε η κυβέρνηση να μπορεί να επεκτείνει τη ζήτηση και έτσι να αποφύγει τη μείωση της ανεργίας. Τούτο βέβαια προϋποθέτει ένα ισοζύγιο πληρωμών που δεν παρουσιάζει σοβαρά ελλείμματα.

Η άποψη αυτή όπως, διατυπώνεται από τον SCHARPF , δεν ανταποκρίνεται στις εμπειρίες των χωρών του ΟΟΣΑ μετά το 1981. Σήμερα η κρατούσα άποψη δέχεται ότι πέρα από την αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική απαιτείται και περιοριστική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική εφ'όσον επιδιώκεται η αποτελεσματική αντιμετώπιση των μακροοικονομικών ανισορροπιών.

Η λύση που ακολουθήθηκε στην Αυστρία εξασφαλίζει μεν αλλά μόνο πρόσκαιρα ικανοποιητικά αποτελέσματα. Συμβάλλει, όπως παρατηρήθηκε στην ίδια την Αυστρία, στη διατήρηση μη ανταγωνιστικών βιομηχανιών. Η συνέπειά της είναι προβληματικές επιχειρήσεις και μείωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Η απασχόληση κρατείται με τεχνητά μέσα και το πρόβλημα της ανεργίας μετατίθεται γι αργότερα. Γι' αυτό τόσο στην Ισπανία όσο και στην Ιταλία οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις μαζί με την αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική χρησιμοποίησαν και περιοριστική νομισματική και δημοσιονομική πολιτική. Η σταθεροποιητική πολιτική και ιδίως το μέτρο που θα επιβληθούν περιορισμοί στις κρατικές δαπάνες και στις πιστώσεις δεν μπορεί να είναι ομοιόμορφο. Εξαρτάται από τα ειδικά χαρακτηριστικά της οικονομίας, ιδίως από τα περιθώρια που αφήνουν το εξωτερικό ισοζύγιο, το επίπεδο του πληθωρισμού, το διαθέσιμο παραγωγικό δυναμικό και το υπάρχον ύψος του δημοσίου χρέους. Για παράδειγμα η ευχέρεια κινήσεως είναι πολύ μικρότερη σε μία χώρα όπως η Ελλάδα όπου το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών είναι φηλδ, απ'ό,τι είναι σε μία χώρα με πλεόνασμα.

Το κλειδί της επιτυχίας για την αντιμετώπιση των μακροοικονομικών ανισορροπιών έγκειται α) στο συντονισμό της δημοσιονομικής, νομισματικής, συναλλαγματικής και εισοδηματικής πολιτικής β) σε μία αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική και γ) στην εφαρμογή της επιλεγείσης πολιτικής με συνέπεια και συνέχεια.

Ο συντονισμός των μέσων πολιτικής είναι αναγκαίος ώστε η εφαρμογή του ενός μέσου να μην αναιρεί ή ενισχύει σε ανεπιθύμητο βαθμό τα αποτελέσματα από την χρήση των υπολοίπων.

Για παράδειγμα σε πολλές χώρες η Κεντρική Τράπεζα εφάρμοσε περιοριστική νομισματική πολιτική αλλά οι κυβερνήσεις επεκτατική δημοσιονομική πολιτική. Το αποτέλεσμα ήταν υψηλά επιτόκια, αναπροσαρμογές των νομισματικών ισοτιμιών, γρήγορη αύξηση του δημόσιου χρέους και δυσλειτουργίες στην κατανομή των πόρων. Στη Μεγάλη Βρετανία η επιθετική εισοδηματική πολιτική των συνδικάτων σε συνδυασμό με τη χαλαρή δημοσιονομική και νομισματική πολιτική το τέλος του 1978 οδήγησε την οικονομική πολιτική της εργατικής κυβέρνησης σε μερική αποτυχία.

Η αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική αποδείχτηκε ιδιαίτερα αποτελεσματικό μέσο καταπολέμησης του στασιμοπληθωρισμού και της αυξανόμενης ανεργίας. Σε σχέση με τα άλλα μέσα πολιτικής παρουσιάζει το μοναδικό προτέρημα ταυτόχρονα να αμβλύνει την εσωτερική ζήτηση και να περιορίζει την επίπτωση της αύξησης του κόστους εργασίας στο κόστος των επιχειρήσεων. Συντελεί έτσι στο περιορισμό του πληθωρισμού, στην ενίσχυση των επιχειρηματικών κερδών και των επενδύσεων και έτσι στη διατήρηση της απασχόλησης. Συντελεί επίσης στον περιορισμό των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών που οφείλονται σε πολύ υψηλή εσωτερική ζήτηση. Είναι τέλος επίσης αποτελεσματική έναντι του πληθωρισμού που προέρχεται από αυξημένη ζήτηση.

Τόσο ο συντονισμός των διαφόρων μέσων πολιτικής όσο και η εφαρμογή μίας αντιπληθωριστικής εισοδηματικής πολιτικής προϋποθέτουν κατάλληλους θεσμούς, οι οποίοι επιτρέπουν την εκπόνηση και εφαρμογή ενιαίας πολιτικής.

Ως προς το νομισματικό τομέα προϋποθέτουν ότι η Κεντρική Τράπεζα θα εντάσσεται στο πλαίσιο και θα ακολουθεί τις προτεραιότητες της πολιτικής της κυβέρνησης. Τέτοια υποχρέωση απορρέει είτε από νομικές διατάξεις είτε από την πρακτική σε πολλές χώρες. Παράδειγμα αντίθετης ρύθμισης αποτελεί η Ομοσπονδιακή Γερμανία. Η Κεντρική Τράπεζα εκεί είναι αυτόνομη και έχει την δυνατότητα να εφαρμόζει δική της πολιτική.

Ως προς το δημοσιονομικό τομέα προϋποθέτουν ότι η κυβέρνηση είναι σε θέση να ρυθμίζει με ευελιξία τόσο το μέγεθος των εισπράξεων όσο και το μέγεθος των δαπανών. Τούτο δεν συμβαίνει όταν οι δημοσιονομικές δαπάνες κατανέμονται εκ των προτέρων σε καθορισμένο ποσοστό ανάμεσα σε διάφορους δημόσιους φορείς (π.χ. τοπική αυτοδιοίκηση, περιφέρειες) ή δραστηριότητες (π.χ. άμυνα) ή οι εισπράξεις εξαρτώνται από τη σύμπραξη διαφόρων φορέων (π.χ. των κρατιδίων ή της τοπικής αυτοδιοίκησης στην περίπτωση της Ομοσπονδιακής Γερμανίας).

Όσον αφορά την εισοδηματική πολιτική προϋποθέτουν την ύπαρξη ισχυρών συνδικάτων, που είναι σε θέση τόσο να εκτιμήσουν τις μακροοικονομικές επιπτώσεις της στάσης τους όσο και να έχουν την πολιτική δύναμη τα μέλη τους για την αναγκαιότητα της πολιτικής. Μικρές συνδικαλιστικές οργανώσεις, περιορισμέν σε ειδικούς χώρους, που βρίσκονται μεταξύ τους σε μόνιμο ανταγωνισμό κλιμακώνοντας τις απαιτήσεις, ελάχιστα μπορούν να συμβάλουν σε μία αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική. Αρνητική συνήθως είναι και η στάση συνδικαλιστικών οργανώσεων που αποτελούν απλές προεκτάσεις κομμάτων. Χρειάζονται

λοιπόν λίγες στον αριθμό και μεγάλες συνδικαλιστικές οργανώσεις που καλύπτουν περισσότερους κλάδους εργαζομένων και διαπραγματεύονται τους μισθούς σε κεντρικές συλλογικές διαπραγματεύσεις.

Προϋπόθεση για την επιτυχία αντιπληθωριστικής εισοδηματικής πολιτικής είναι ο συστηματικός διάλογος με τα συνδικάτα. Ο διάλογος αυτός είναι σκόπιμο να πραγματοποιείται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο συζητήσεων ώστε η οικονομική πολιτική να στηρίζεται από μία ευρύτερη κοινωνική συναίνεση. Τούτο επιβάλλεται ιδίως αφ'ότου οι παγκόσμιες οικονομικές συνθήκες έχουν αυξήσει την αβεβαιότητα των εξελίξεων και την αδυναμία προβλέψεων. Μία συνδικαλιστική οργάνωση μπορούσε παλαιότερα να περιορίσει τις άμεσες απαιτήσεις της γιατί η σταθερότητα των εξελίξεων της επέτρεπε να αναβάλει αιτήματα για υπολογισμό χρονικό διάστημα. Σήμερα δεν είναι εύκολα προβλεπτός ο χρόνος της ευνοϊκής συγκυρίας κατά την οποία θα ικανοποιηθεί ένα αίτημα. Λόγω της υποτίμησης η ανατίμησης του εθνικού νομίσματος για παράδειγμα μπορούν να ενταθούν αιφνιδιαστικά οι πληθωριστικές πιέσεις ή η ανεργία επιβάλλοντας νέα συγκράτηση των εισοδηματικών απαιτήσεων. Τα συνδικάτα θέλουν γι'αυτό συνήθως να εκμεταλλευθούν τη συγκυρία και την άμεση ικανοποίηση των απαιτήσεών τους. Θα ακολουθήσουν μία άλλη στάση μόνο όταν η δράση όλων των συμμετεχόντων στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής (κράτους, υπολοίπων συνδικάτων, εργοδοτών) συντονιστούν στα πλαίσια μίας κοινής στρατηγικής. Τότε θα αποκτήσουν περισσότερη βεβαιότητα τόσο για τη στάση των υπολοίπων όσο για την αποτελεσματικότητα των αντιδράσεων όλων ένατι μεταβολών του οικονομικού περιβάλλοντος.

Σημαντική δια τη διατήρηση της απασχόλησης είναι και μία ενεργητική πολιτική για την ανάπτυξη της αγοράς εργασίας με επιμόρφωση και εξειδίκευση των εργαζομένων, διευκόλυνση της αναζήτησης εργασίας, καθιέρωση ρυθμίσεων που επιτρέπουν ελαστικά ωράρια και μερική απασχόληση. Η Σουηδία, η οποία δαπανούσε το 1978 το 2,4% του ΑΕΠ για μέτρα κατά της ανεργίας υπολογίζεται ότι αύξησε χάρη σ'αυτά κατά 3,9% του ενεργού πληθυσμού τους εργαζόμενους. Σημαντική ήταν και η προσπάθεια της Σουηδίας στον τομέα της απασχόλησης των γυναικών. Χάρη ιδίως στη μερική απασχόληση αύξησε παρ'όλη τη κρίση το ποσοστό των εργαζομένων γυναικών ηλικίας 35-54 ετών από 71,3% σε 82,5%.

Οι επενδύσεις είναι αποφασιστικός παράγοντας τόσο για την καταπολέμηση της ανεργίας όσο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του ισοζυγίου πληρωμών. Οι επενδύσεις εξαρτώνται κατά κύριο λόγο από το περιθώριο κερδών και από τη σταθερότητα της οικονομικής πορείας δηλαδή τη συνέπεια, συνέχεια και αξιοπιστία της. Οι χώρες όπως η Ομοσπονδιακή Γερμανία και η Αυστρία, όπου υπήρχε βεβαιότητα για τις μελλοντικές εξελίξεις και η κοινωνική αντιπαράθεση ήταν περιορισμένη επέτυχαν ρυθμό επενδύσεων υψηλότερο του μέσου όρου των χωρών του ΟΟΣΑ.

Η αντιμετώπιση των μακροοικονομικών ανισορροπιών απαιτεί τέλος διαρθρωτικές αλλαγές. Στο σημείο δεν είχε αποδοθεί αρκετή σημασία μετά την πρώτη μετρελαϊκή κρίση και δεν τονίζεται αρκετά από τον SCHARPF . Αφού όμως διαπιστώθηκε μετά

το 1979 ότι οι δυσκολίες εξακολουθούσαν και δεν μπορούσαν να ξεπερασθούν στο ρυθμό που είχε αρχικά υπολογισθεί στράφηκε η προσοχή στις δυσλειτουργίες της αγοράς. Μονοπωλιακές κατστάσεις, ισχυρός προστατευτισμός, ξεπερασμένοι θεσμοί, κρατικές παρεμβάσεις, ενισχύσεις και επιδοτήσεις σε μη ανταγωνιστικές επιχειρήσεις μπορούν να προκαλέσουν στρεβλώσεις που συντηρούν τις ανισορροπίες. Παράδειγμα οι ρυθμίσεις που συμβάλουν στην παραοικονομία.

Η αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική έχει ως αποτέλεσμα την ανακατανομή του εθνικού προϊόντος σε βάρος των εργαζομένων. Οι πραγματικές αυξήσεις παραμένουν μικρές σε σύγκριση με την αύξηση των επιχειρηματικών κερδών και έτσι η συνολική συμμετοχή των εργαζομένων στο προϊόν μειώνεται. Η εξέλιξη αυτή εξισορροπείται από τη στιγμή που η πορεία της οικονομίας επιτρέπει ουσιαστικές πραγματικές αυξήσεις μισθών και ημερομισθίων χωρίς να ανατρέπεται η ροπή προς επενδύσεις και η δημιουργία θέσεων εργασίας. Κρατικές επιχορηγήσεις και φορολογικές απαλλαγές μπορούν να συμβάλουν στη διατήρηση του αναγκαίου για επενδύσεις επιπέδου επιχειρηματικών κερδών με ταυτόχρονη αύξηση των πραγματικών αμοιβών. Στη δεκαετία του 1960 είχαμε αντίθετα με τη δεκαετία του 1970 μία σταθερή αύξηση της συμμετοχής των εργαζομένων στο συνολικό προϊόν.

Η συνηθισμένη ένσταση απέναντι σε μία αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική είναι ότι τα συνδικάτα δεν μπορούν να συμβάλουν με τη στάση τους στην αύξηση του μεριδίου του κεφαλαίου κατά την ανακατανομή του εθνικού προϊόντος.

Κύριος στόχος τους πρέπει να είναι η βελτίωση της θέσης των εργαζομένων. Εάν όμως θεωρήσουμε ότι για το συνδικαλιστικό κίνημα προτεραιότητα έχει η διατήρηση και αύξηση της απασχόλησης και διαπιστώσουμε ότι ο στόχος αυτός σε μία ανοιχτή οικονομία αγοράς δεν επιτυγχάνεται παρά με την αύξηση των κερδών των επιχειρήσεων η ένσταση δεν ευσταθεί. Η απώλεια του εισοδήματος δεν είναι παρά συμβολή των εργαζομένων προς ένα τμήμα τους, το οποίο υπό διαφορετικές συνθήκες θα έμενε χωρίς εργασία.

Σε μία ανοιχτή οικονομία αγοράς οι δυνατότητες δράσης συνδικάτων εφ' όσον ενδιαφέρονται για την απασχόληση παραμένουν περιορισμένες. Τα συνδικάτα μπορούν να πιέσουν παρ' όλη τη κρίση την κυβέρνηση για αυξήσεις αποδοχών που ξεπερνούν το επίπεδο του πληθωρισμού. Μία σοσιαλιστική κυβέρνηση, που θέλει να διατηρήσει ψηλή την απασχόληση δεν θα προσφύγει συνήθως σε απάντηση μιάς επιθετικής εισοδηματικής πολιτικής σε μία περιοριστική νομισματική και δημοσιονομική πολιτική. Γιατί μία τέτοια περιοριστική πολιτική θα συνέβαλε στην αύξηση της ανεργίας και ως εκ τούτου θα ήταν αντίθετη με τις επιδιώξεις της. Το κόστος βέβαια θα είναι η διατήρηση των μακροοικονομικών ανισορροπιών. Γι' αυτό και μετά το 1980 οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις στη Γαλλία και στην Ισπανία αντίθετα με την πρακτική της προηγούμενης δεκαετίας δεν διστάσαν να προσφύγουν σε περιοριστική πολιτική.

Μία συντηρητική κυβέρνηση, η οποία δεν έχει ως προτεραιότητα την απασχόληση αλλά την καταπολέμηση του πληθωρισμού δεν θα υποχωρήσει στις συνδικαλιστικές απαιτήσεις. Μπορεί

με δραστικά μέτρα στο δημοσιονομικό και νομισματικό τομέα να περιορίσει ή και να εκμηδενίσει τη δυνατότητα υποχώρησης των επιχειρήσεων στις εισοδηματικές πιέσεις. Το αποτέλεσμα της περιοριστικής πολιτικής θα είναι η άμεση αύξηση της ανεργίας.

Στη Μεγάλη Βρετανία η εργατική κυβέρνηση προσπάθησε από το 1974 μέχρι το 1979 με εναλασσόμενη επιτυχία να επιτύχει μία συνεννόηση με τα συνδικάτα για μία κοινά αποδεκτή εισοδηματική πολιτική. Οι δυσκολίες των συνεννοήσεων αυτών οδήγησαν και στην περιορισμένη μόνο επιτυχία της αντιπληθωριστικής πολιτικής (μέσος ρυθμός πληθωρισμού 74-79 16,1% - ανεργία 5%). Η συντηρητική κυβέρνηση δεν έθεσε κανένα περιορισμό στην εισοδηματική πολιτική και άφησε ελεύθερες τις διαπραγματεύσεις περιορίζοντας ταυτόχρονα τη ρευστότητα. Η ανεργία αυξήθηκε ραγδαία τα επόμενα χρόνια (μέσος όρος 1979-1985 10,3%) ενώ ο πληθωρισμός μειώθηκε στο μισό περίπου. Τα συνδικάτα υποχρεώθηκαν έτσι βαθμιαία να προσαρμοστούν στην κυβερνητική πολιτική.

Τα συνδικάτα έχουν λοιπόν βάσιμο πολιτικό λόγο για τη συνεργασία με μία κυβέρνηση που επιδιώκει αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική. Το κόστος που θα καταβληθεί σε περίπτωση μιάς συντηρητικής - μονεταριστικής πολιτικής είναι πολύ μεγαλύτερο από εκείνο που τους επιβαρύνει η αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική. Η συνεργασία τους στην καταπολέμηση του πληθωρισμού εξασφαλίζει περισσότερη απασχόληση και μακροπρόθεσμα ευχέρεια κινήσεων που αλλιώς δεν θα είχαν.

Οι περιορισμοί των δυνατοτήτων των συνδικάτων επιτάθηκαν από τις διεθνείς εξελίξεις που επιταχύνθηκαν μετά τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση. Η διεθνοποίηση των αγορών κεφαλαίου επι-
τρέπει σήμερα στους κεφαλαιούχους να επιζητούν ευκαιρίες κερδοφόρας τοποθέτησης των χρημάτων τους και έξω από τη χώρα τους, ιδίως στις χρηματαγορές του εξωτερικού. Στις χρηματαγορές αυτές όμως έχει αυξηθεί ριζικά το επίπεδο των επι-
τοκίων. Τα πραγματικά επιτόκια για μακροπρόθεσμα δάνεια έφτασαν στις ΗΠΑ το 8,6% περίπου το φθινόπωρο του 1983. Τα επενδυτικά κεφάλαια λοιπόν θα τοποθετηθούν σε παραγωγικές επενδύσεις, που δημιουργούν θέσεις απασχόλησης μόνον εφ' όσον η απόδοσή τους υπερβαίνει το επιτόκιο που εξασφαλίζει η χρηματαγορά. Κάτι τέτοιο δεν είναι εύκολο. Απόδειξη η φυγή των ευρωπαϊκών κεφαλαίων προς τις ΗΠΑ. Οι επενδύσεις προϋποθέτουν γι' αυτό στη σημερινή διεθνή συγκυρία τη συγκράτηση των εισοδημάτων των εργαζομένων ώστε ν' αυξηθούν τα επιχειρηματικά κέρδη.

Μετά το 1978, χρόνο της δεύτερης πετρελαϊκής κρίσης και μέχρι και το 1985 η συμμετοχή των εργαζομένων στο εγχώριο προϊόν μειώθηκε γι' αυτό το λόγο στις κύριες ευρωπαϊκές χώρες.

Το αποτέλεσμα της διεθνούς κρίσης είναι γι' αυτό το λόγο αρνητικό για τους εργαζόμενους. Βρίσκονται σήμερα υπό την πίεση αναγκαιοτήτων που δεν μπορούν στα πλαίσια του υφιστάμενου κοινωνικού οικονομικού πλαισίου να ανατρέψουν. Πρέπει γι' αυτό τόσο τα σοσιαλιστικά κόμματα όσο και τα συνδικάτα να αναζητήσουν στόχους και μέσα που θα εξισορροπήσουν και θα

ανατρέφουν την αρνητική αυτή πορεία. Στόχας και μέσα που δεν θα εντάσσονται στην κλασσική κατεύθυνση διεκδικητικής αντιπαράθεσης για το ύψος του εισοδήματος, αλλά θα οδηγήσουν σε συμμετοχή τόσο στις επενδύσεις και άρα στη διοίκηση και τα κέρδη των επιχειρήσεων όσο και στον σχεδιασμό της ανάπτυξης άρα στη διαδικασία διαμόρφωσης της κοινωνίας και του κοινωνικού μισθού.